

„SOHA NE ÍTÉLJ MEG EGY MÁSIK EMBERT, MÍG EGY MÉRFÖLDET NEM JÁRTÁL A CIPŐJÉBEN!”

A PERSPEKTÍVAVÁLTÁS HATÉKONYSÁGÁNAK MÉRÉSE A ROMAELLENESSÉG ÉS A SZEXIZMUS CSÖKKENTÉSÉBEN¹

NYÚL Boglárka

ELTE PPK Pszichológiai Intézet, Szociálpszichológia Tanszék
nyul.boglarka@ppk.elte.hu

FARAGÓ Laura

PPKE Pszichológiai Intézet, Szociál- és Szervezetpszichológia Tanszék

KENDE Anna

ELTE PPK Pszichológiai Intézet, Szociálpszichológia Tanszék

ÖSSZEFOGLALÓ

Háttér és célkitűzések: A csoportok közötti konfliktusok legfőbb magyarázata az előítéleteség, amelynek csökkentése régóta foglalkoztatja a társadalomkutatókat. A csoportközi attitűdök javítására hatékonyak bizonyultak a perspektívaváltó intervenciók, amelyek során a résztvevők átveszik egy másik csoport tagjának a nézőpontját. Mivel Magyarországon kevés tanulmány született ezek hatékonyságának vizsgálatáról, ezért kutatásunkban a perspektívaváltás hatékonyságát teszteltük a romaellenesség és a szexizmus csökkentése szempontjából.

Módszer: Két online kísérletet folytattunk le egyetemi hallgatók bevonásával (1. vizsgálat $N = 326$; 2. vizsgálat $N = 353$). A résztvevők perspektívaváltó vagy kontroll manipulációt kaptak. Az első vizsgálatban egy fiatal roma fiú, míg a második kutatásban egy munkakereső nő bőrébe kellett bújniuk a résztvevőknek, majd beszámoltak előítéleteségükről és a csoport érdekében végrehajtott kollektív cselekvési hajlandóságáról.

Eredmények: Az első kutatásban a kísérleti csoport a romák iránti pozitívabb érzelmet, valamint nagyobb kollektív cselekvési szándékot mutatott. A második vizsgálatban azonban

¹ A cikk az NKFI 119433 számú projektjének és az ELTE PPK Doktori konzorciális pályázat támogatásával készült.

nem találtunk különbséget a kísérleti és a kontrollcsoport között a szexizmus terén. Az utó-elemzések rávilágítanak arra, hogy a perspektívaváltásnak ellenálló személyeket magasabb szintű modern szexizmus jellemezte.

Diskusszió: Míg a Cigánylabirintus esetében a perspektívaváltó intervenció hatékonynak bizonyult a romák iránti pozitív érzelmek felkeltésében, ugyanez nem mondható el a szexizmus területén. Itt nemcsak eredménytelen volt az intervenció, de körvonalazódott azok csoportja is, akiknél inkább ellenállást váltott ki, ezzel növelve a szexizmus mértékét. Eredményeink arra mutatnak rá, hogy az intervenciók tervezésekor nemcsak a megcélzott problémát, de a résztvevők bizonyos pszichológiai sajátosságait is figyelembe kell venni.

Kulcsszavak: perspektívaváltás, romaellenesség, szexizmus, előítélet, intervenció

„Soha ne ítélj meg egy másik embert, míg egy mérföldet nem jártál a cipőjében!” – tartja a közmondás, felhívva a figyelmet arra, hogy amíg nem vizsgáltuk meg a másik ember nézőpontját, amíg nem helyeztük bele magunkat az ő élethelyzetébe, addig nem tudjuk viszonylag pontosan megítélni a személyt. Ez fokozottan igaz tőlünk különböző, más csoportokba tartozó emberekre. A jelen kutatásban két intervenciót vizsgáltunk, amelyben a résztvevőket egy-egy olyan személy „cipőjébe bújattuk”, akikkel szemben több előítélet él a társadalomban. Arra kerestük a választ, hogy nők és romák esetében az ilyen, perspektívaváltó intervenciók sikeresek lehetnek-e. A kutatás jelentőségét részben az adja, hogy a vizsgálatra egy olyan társadalmi környezetben, Magyarországon került sor, ahol a romákkal szemben erős a nyílt előítéletesség (Kende és mtsai, 2017) és alacsony a nemi egyenlőség (WORLD ECONOMIC FORUM, 2020), miközben az előítéletcsökkentő intervenciók egy jelentős részét olyan társadalmi környezetben dolgozták ki, amelyekre az előítéletmentesség erősebb normái jellemzők mind a szexizmus, mind az etnikai előítéletek terén.

Az előítéletesség rendkívül fontos szerepet játszik a csoportok közötti egyenlőtlenségek, diszkrimináció és erőszak magyarázatában (Bar-Tal, 1989; Kite és Whitley,

2016), éppen ezért a társadalomkutatókat régóta foglalkoztatja az a kérdés, hogy milyen eszközökkel lehet az előítéletességet csökkenteni. Mivel a modern szociálpszichológia az előítéletességre az információfeldolgozás motivált, de nem patológiás jelenségeként tekint, elsősorban olyan előítéletcsökkentő módszerekben gondolkodik, amelyek a kognitív információfeldolgozási folyamatokra vagy az előítéletességet motiváló érzelmi folyamatokra hat (erről részletes összefoglalót közöl Lantos és Kende, 2020; Szekeres, 2020).

A perspektívaváltás mint intervenció módszer viszonylag egyszerű beavatkozással egyszerre célozza meg a kognitív folyamatokat és az előítéletesség érzelmi komponensét. A beavatkozás során a résztvevők vagy nyílt felszólítást kapnak arra, hogy valaki más nézőpontját vegyék fel (Vorauer és mtsai, 2009); vagy direkt instrukció nélkül ismerkednek meg egy csoport tagjával, például egy róla szóló történetet olvasva (Finlay és Stephan, 2000), videó (Dovidio és mtsai, 2004) vagy hangfelvétel segítségével (Batson és mtsai, 1997). Az intervenciót követően arra kérik a résztvevőket, hogy képzeljék el a bemutatott személyt, vagy annak lelkiállapotát az adott helyzetben (Batson és mtsai, 1997; Galinsky és Ku, 2004; Todd és Galinsky, 2014).

Mint említettük, a perspektívaváltó intervenciók mind érzelmi, mind kognitív mechanizmusokon keresztül hatnak az emberre. Az érzelmi hatást a perspektívaváltásból fakadó empátia váltja ki. Az empátia növekedése kapcsán megkülönböztethetünk egymástól parallel és reaktív empátiát. Parallel empátia során a résztvevő ugyanazokat az érzéseket éli át, mint a bemutatott személy. Dovidio és munkatársai (2004) kutatásukban azt találták, hogy a nézőpontváltás hatására a résztvevők hajlamosabbak voltak ugyanazokat az érzéseket átélni, mint a bemutatott személy, és ezeknek hatása volt a rasszista attitűdök csökkenésére. Reaktív empátia során a bemutatott személy jólléte kapcsán érzett empatikus aggodalom váltja ki a résztvevő érzéseit, amely növeli a csoportközi pozitivitást, és növeli a csoporttal szembeni empátiát (Batson és mtsai, 2002; Clore és Jeffery, 1972).

A kognitív változás egyfelől az attribúciós ítéletek megváltozásában mutatkozhat meg. Az intervenciót követően a résztvevők kevésbé tulajdonítják belső okoknak, vagyis a személyiség hiányosságainak azokat a kedvezőtlen eseményeket, amely egy külső csoport tagjaira jellemző, és ezekben felismerik a környezet szerepét. Például egy kutatás fehér résztvevői perspektívaváltást követően kevésbé tulajdonították az afroamerikai személynek a felsőoktatási intézményben tapasztalt nehézségeit (Vescio és mtsai, 2003). Továbbá a rasszok között fennálló

egyenlőtlenségeket bemutató információk nyomán azok az emberek, akik perspektívaváltásra vonatkozó instrukciót is kaptak, hajlamosabbak voltak ezeket a különbségeket a célcsoportot érő diszkriminációval, mintsem a motiváció hiányával magyarázni. Sőt pozitívabban viszonyultak az ezen egyenlőtlenséget csökkentő szakpolitikai javaslatokhoz (Todd és mtsai, 2012).

A perspektívaváltás egy további kognitív hatása az én és a külső csoport mentális reprezentációjának közeledése. A perspektívaváltás során a csoportok közötti különbségek helyett a hasonlóságok kerülnek előtérbe. A külső csoportba tartozó személy nézőpontjának átvétele erősíti az implicit asszociációkat² a csoport és az én között (Todd és mtsai, 2012), mely a külső csoport iránti pozitívabb attitűdökkel jár együtt (Todd és Burgmer, 2013; Yamaguchi és mtsai, 2007).

A perspektívaváltó intervenciók sikerességét többféle csoporttal szemben mutatták ki. Perspektívaváltó intervenció hatására az emberek pozitívabb attitűdöket mutattak pl. AIDS-szel élő emberekkel (Batson és mtsai, 1997) és afroamerikaiakkal (Dovidio és mtsai, 2004) szemben, mint azok, akik nem kaptak a perspektívaváltásra felszólítást és csupán tényszerű információ formájában jutottak hozzá ugyanazokhoz az ismeretekhez. Más kutatások azt találták, hogy a résztvevők saját előzetes attitűdjeihez képest pozitívabban ítélték meg a perspektívaváltó intervenció után különböző csoportok tagjait,

² Az asszociáció két vagy több mentális reprezentáció (jelen kutatásban a csoport és az én mentális képe) között kialakult kapcsolat (lásd pl. Todd és mtsai, 2012). Az implicit asszociációk automatikusak és nem vonhatók tudatos ellenőrzés alá, például amikor a személyek reakcióidejéből következtetünk arra, hogy mennyire érzik közel magukhoz a másik csoportot (lásd Todd és mtsai, 2012). Ezzel szemben az explicit társításokról a személyek tudatosan be tudnak számolni. Explicit asszociációkat mérünk például akkor, amikor a személyek szavakban is kifejezik, mennyire érzik rokonszenvesnek vagy ellenszenvesnek egy csoport tagjait, ez esetben tudatosan társítják a csoport mentális képét és az irántuk érzett érzelmeiket.

pl. ázsiai-amerikaiakat (Shih és mtsai, 2009), bevándorlókat (Kalla és Broockman, 2020), időseket (Galinsky és Moskowitz, 2000), szerhasználókat és hajléktalanokat (Batson és mtsai, 1997; Batson és mtsai, 2002), transznemű személyeket (Broockman és Kalla, 2016; Kalla és Broockman, 2020), valamint romákat (Simonovits és mtsai, 2018). Ráadásul ez utóbbi kutatásban a romákkal szembeni előítélet csökkenése mellett, a roma perspektíva átvételének hatására csökkent a szélsőjobb oldali szavazói hajlandóság és a menekültellenesség is. Ez a hatás egy hónappal az intervenció után is jelen volt.

Az explicit attitűdökhöz hasonlóan, implicit attitűdök³ mérése esetében is azt találták, hogy a perspektívaváltó intervenció hatására pozitívabban viszonyultak a résztvevők a kisebbségi csoportokhoz (Todd és mtsai, 2011). Hasson és munkatársai (2019) egy virtuális valóság eszközét felhasználó kutatásban azt találták, hogy a perspektívaváltó intervenciók azonnal és öt hónappal később is hatásosak lehetnek. Ezt azzal magyarázták, hogy ebben az esetben az élményben való elmerülés erősebb és hatékonyabb (több érzékszerv bevonása miatt), a pozitív hatás így erősebb. A résztvevők alacsonyabb félelmet és fenyegetettséget éltek át a külcsoport részéről, nagyobb empátiát, humanizációt és pozitívabb attitűdöket mutattak a csoporttal szemben.

A perspektívaváltó intervenciók nemcsak a kognitív és érzelmi folyamatokra hatnak, hanem közvetlenül a viselkedésre is. Todd és munkatársai (2011) a korábban említett

implicit attitűdöket mérő kísérletükben azt találták, hogy a perspektívaváltó feltételben részt vevő emberek könnyebben léptek interakcióba egy afroamerikai kísérletvezetővel, több öt megközelítő nemverbális viselkedést, és magasabb pozitívítást mutattak felé.

Továbbá, a perspektívaváltás a segítségnyújtásra is hatással van: fogycékosággal élő emberek nézőpontjának átvétele után a résztvevők az egyetemi forrásokból több pénzt szántak volna a csoportot segítő intézkedésekre (Clare és Jeffery, 1972), szerhasználók esetében többet szántak volna őket támogató tanácsadásra (Batson és mtsai, 2002), afroamerikaiak esetében pedig több időt szántak volna önkéntes munkára (Mallett és mtsai, 2008) és hajlamosabbak voltak valódi segítséget is nyújtani (Shih és mtsai, 2009). Továbbá a saját vagy külső csoport társadalmi helyzetének javítása érdekében való fellépésre, vagyis a kollektív cselekvésre is hatással van a nézőpontváltás (Wright és mtsai, 1990). Mallett és mtsai (2008) három vizsgálatot felölelő kutatásukban azt találták, hogy mind fehér amerikaiak, mint heteroszexuális emberek perspektívaváltás hatására jobban elköteleződnek kollektív cselekvésben, mind szándék, mind valódi cselekvés esetében.

Azonban a perspektívaváltó intervenciók nem minden esetben sikeresek. Ahogy Todd és Galinsky (2014) részletezi, ezek kiválthatnak ún. visszacsapást is (a szándékolttal ellentétes hatást) a résztvevőkben. Ennek okai akár a résztvevők egyéni tulajdonságai-

³ Az implicit attitűdök az attitűdtárgyra (jelen esetben a kisebbségi csoportra) vonatkozó automatikus, tudatosan nem kontrollálható, pozitív vagy negatív színezetű értékelést foglalják magukba, amelyet rendszerint reakcióidő segítségével mérünk. Ezzel szemben az explicit attitűdök alatt a tudatosan hozzáférhető, önbeszámolóban vagy viselkedésben nyíltan kifejezhető értékelést értjük (Greenwald és mtsai, 1998), például annak megítélését, hogy a személyek mennyire engednék közel magukhoz az adott csoport egy tagját.

ban is kereshetők (Halperin és Schori-Eyal, 2020; Hodson és Dhont, 2015). Az intervenció sikerességét például a résztvevők alacsony önértékelése is befolyásolhatja, mégpedig úgy, hogy a saját és másik csoport tagja között felfedezett hasonlóság nem vált ki pozitívabb viszonyulást (Galinsky és Ku, 2004). A saját csoporttal való erős azonosulás egyik típusa, a glorifikáció is megakadályozhatja, hogy kialakuljon a pozitív kapcsolódás a perspektívaváltás keretében, míg más azonosulási formák (például a kötődés) nem nehezítik meg a nézőpont átvételét (Berndsen és mtsai, 2018).

Továbbá a résztvevők nem mindig motíváltak a perspektívaváltásra: a domináns és nagyobb hatalommal rendelkező csoportok tagjai kevésbé valószínű, hogy hajlandók a nézőpont váltására, amely szintén akadályozhatja az intervenció sikerességét (Galinsky és mtsai, 2006). A visszacsapás további oka lehet, ha a megítélendő csoporttag, akinek a perspektíváját át kell venni, megfelel a csoportjáról szóló sztereotípiáknak. Ebben az esetben a vizsgálati személyek jellemzően a sztereotípiák mentén viszonyulnak majd a megítélendő csoporthoz (Skorinko és Sinclair 2013), a negatív sztereotípiák pedig megakadályozhatják a kapcsolódást az adott külcsoporttal (Stone és mtsai, 2011).

Végül egy harmadik terület, amely a visszacsapást okozhatja: az intervenció kontextusa. Ha egy régóta fennálló csoportközi konfliktus (Bruneau és Saxe, 2012) vagy erősen versengő közeg (Epley és mtsai, 2006) áll fenn, gyakran a másik csoport rosszindulatú cselekedeteit megelőzendő, a perspektívaváltók proaktívan és agresszívan védik saját magukat (Pierce és mtsai, 2013). Jobban elfogadják és alkalmazzák a negatív metasztereotípiákat, azaz azokat

a hiedelmeket, hogy milyen negatív vélekedései vannak a külcsoportnak a saját csoportról (Vorauer és Sasaki, 2009; Vorauer és mtsai, 1998).

Habár jóval kevesebb intervenció alkalmazta a perspektívaváltást a nemek viszonylatában, néhány vizsgálat mégis rámutatott arra, hogy ez a módszer alkalmas lehet a nőkkel szembeni ellenséges attitűdök csökkentésére (Mendoza és mtsai, 2019). A perspektívaváltás sikeresnek bizonyult a szexuális zaklatással kapcsolatos hiedelmek csökkentésére, amelyek a nők szexuális zaklatásának mint az erőszak egyik formájának igazolására és normalizálására szolgálnak (Diehl és mtsai, 2014), továbbá csökkentik a nemi erőszak elkövetési hajlandóságot is (Pryor, 1987).

A perspektívaváltást mint intervenciót legtöbbször olyan csoportközi kontextusban alkalmazták, ahol a személynek korlátozottak a hétköznapi életből szerzett tapasztalatai a külső csoporttal és főként annak nézőpontjával kapcsolatban. Az intervenciók sikerét tehát éppen az adja, hogy egy szokatlan helyzetbe hozza a személyt, amely rákényszeríti arra, hogy egy olyan nézőpontból észlelje a világot, amire a hétköznapiakban kevésbé van rákényszerítve. Ezzel szemben a férfiak és nők társadalmi viszonyát az erős kölcsönös függés jellemzi az élet minden területén. Más csoportközi előítéletességgel szemben, a férfiak, akik ebben az esetben a privilegizált csoport tagjai, a kölcsönös függés és állandó kontaktus miatt jellemzően pozitív attitűdökkel viszonyulnak a nők csoportja felé.

A nemek közti kölcsönös függés és a gyakori kontaktus megléte miatt felmerülhet a kérdés, hogy miben tudja segíteni egy perspektívaváltó intervenció a nők iránti attitűdök javítását. A férfiak nap mint nap

látják, hogy milyen helyzetben vannak a nők és a velük kialakított kapcsolat gyakran harmonikus. Azonban domináns státuszuk fenntartása érdekében mégsem feltétlenül motiváltak annak megértésére, hogy milyen szisztematikus okai vannak a nemi hierarchia fennmaradásának. Ezáltal kevésbé veszik észre a nőket ért egyenlőtlenségeket (Lee és mtsai, 2011; Sidanius és mtsai, 1994).

A nőket hátráltató rendszerszintű egyenlőtlenségek fenntartásának okaként említhetjük a modern szexizmust, az ellenséges szexizmust, valamint a jó indulatú szexizmust (Glick és Fiske, 1996; Szabó, 2008). A modern szexizmus abból indul ki, hogy a nők és férfiak közötti egyenlőség teljes mértékben megvalósult, ezáltal tagadja a fennálló diszkriminációt, és az egyenlőtlenségeket belső okokra (pl. nők képességeinek hiányára) vezeti vissza. A csoportközi hierarchiát fenntartó attitűdök gyakran jó indulatú szexizmus formájában jelennek meg, amely szerint a nők szeretetre méltóak, azonban inkompetensek, így rászorulnak a férfiak védelmére. Ezek az attitűdök kiegészülhetnek ellenséges viszonyulásokkal is, az ellenséges szexizmus a nőket versengőnek, kompetensnek, azonban nem szeretetre méltónak írja le (Glick és Fiske, 1996; Szabó, 2008).

A perspektívaváltás tehát abban segítheti a társadalmi nemi hierarchiák lebontását, hogy láthatóvá teszi a nemi status quo strukturális okait, vagyis csökkenti a szexizmus mértékét. A perspektívaváltó intervenció pozitív hatását tehát mind férfi, mind női résztvevőknél is feltételezhetjük. A férfiak számára klasszikus perspektívaváltás történik ebben az esetben, a nőknél viszont nem csoportközi perspektívaváltásról van szó, hanem annak a bemutatásáról, hogy a nőket

érő hátrány háttérében milyen strukturális, tehát a személy tulajdonságain és személyes döntésein kívül álló okok állnak.

A JELEN KUTATÁS

Kutatásunk célja, hogy egy perspektívaváltó intervenció alkalmazhatóságát megvizsgálja a romákkal és a nőkkel szembeni előítéletesség csökkentésében. Ez különösképpen indokolt, mivel eddig kevés, perspektívaváltást célzó intervenció kutatás készült a hazai kontextusban. A módszer hatásának vizsgálatát azért is tartottuk fontosnak, mert a társadalmi kontextus nagyban befolyásolhatja, hogy egy másik kulturális vagy társadalmi helyzetben hatékonyan alkalmazott módszer mennyire lehet eredményes eltérő körülmények között (pl. Lantos, 2020).

Első vizsgálatunkban Magyarország legnagyobb etnikai kisebbségi csoportjára vonatkozóan, romákkal kapcsolatban (KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL, 2011) teszteltük a perspektívaváltó intervenció hatékonyságát. A romák kapcsán fontos kiemelni, hogy a többségi társadalom jelentős része egyetért azzal, hogy a romák felelősek alacsony társadalmi státuszukért, és több támogatást kapnak a többségtől, mint amennyit megérdemelnek. Mindez az előítéleteket támogató normatív környezetre utal (pl. Kende és mtsai, 2017). Így első vizsgálatunkban egy olyan csoportot vizsgálgunk meg, amellyel szemben inkább a nyíltan ellenséges attitűdök, alacsony kölcsönös függés és kevés pozitív kontaktus jellemző.

Ezt követően második kutatásunkban a nőkkel szembeni előítéletesség, a szexizmus csökkentését vizsgáltuk. A szexizmusra jellemző, hogy inkább rejtett és jó indulatú köntösbe bújtatott előítéletként jelennek

meg, és a férfiak és nők csoportjára az erős kölcsönös függés és gyakori pozitív kontaktus jellemző (Glick és Fiske, 1996). Éppen ezért felmerült a kérdés, hogy a kétféle csoport esetén egyaránt hatékony lehet-e az attribúciók szintjén működő és ezáltal a strukturális problémákra rávilágító perspektíva-váltás módszere. Mindkét vizsgálatot az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar Kutatásaitikai Bizottsága engedélyezte.

ELSŐ VIZSGÁLAT

Korábbi etnikai- és rasszcsoporthoz való viszonyokat vizsgáló kutatások eredményei (pl. Mallett és mtsai, 2008) alapján feltételeztük, hogy a perspektíva-váltás csökkenti a romákkal szembeni előítéletességet (H1), illetve növeli az érdekükben történő kollektív cselekvési szándékot (H2).

Módszer

Résztevők

Az adatgyűjtés 2017 novemberében zajlott, a kísérletben 326 egyetemi hallgató vett részt kreditpontért cserébe⁴ (22,1% férfi, 77,9% nő; életkor $M = 20,98$, $SD = 2,05$). A hallgatókat az Eötvös Loránd Tudományegyetem különböző szakjairól toboroztuk az eredmények minél szélesebb körű általánosíthatósága érdekében.

Eljárás és mérőeszközök

A résztvevők az online kísérletben véletlenszerűen lettek besorolva a kísérleti vagy a kontrollfeltételbe.⁵ A kísérleti feltételben alkalmazott perspektíva-váltó intervenciót Kardos és Nyári (2004) *Cigánylabirintus* című, szerepjátékként megírt könyve alapján adaptáltuk, hasonlóan Simonovits és munkatársai (2018) vizsgálatához. A *Cigánylabirintus* könyvhöz képest egy rövidebb változatot készítettünk, és olyan szituációkba helyeztük a résztvevőket, amelyek ráirányítják a figyelmet a romákat érő strukturális egyenlőtlenségekre (lakhatas, munkakeresés, szórakozóhelyi diszkrimináció és bűnözés témakörében). A szerepjáték elején megkértük a résztvevőket, hogy képzeljék magukat egy fiatal roma fiú bőrébe, éljék át a helyzetét, és próbáljanak boldogulni az ő körülményei között. Majd a résztvevőknek így kellett végighaladniuk a szerepjátékon:

„Egy 18 éves roma fiú vagy. Egy cigánytelepen születtél Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. Úgy tudod, hogy édesanyád halott, édesapádról pedig nincsenek hírek. Több testvéred is lehetett, de róluk nem tudsz semmit, és nem is foglalkoztál még ezzel. Egy nevelőotthonban nőttél fel, ahonnan 18. születésnapodat követően el kell menned. Fájó szívvel, de elhatározásokkal tele vágsz neki felnőtt életednek. Szeretnél Budapestre menni, a saját lábadra állni, munkát vállalni, és terveid között szerepel az érettségi

⁴ A vizsgálat egy nagyobb kutatás részét képezte, amelyben a romákkal kapcsolatos attitűdöket vizsgáltuk. Mivel a kutatócsoportnak több kutatási kérdése is volt, és a jelen kutatás szempontjából nem releváns skálákkal is dolgoztunk, ezek ismertetésétől most eltekintünk.

⁵ Egy másik kontrollfeltételt is alkalmaztunk ($n = 155$), amelyben a résztvevők egy roma fiú történetét olvashatták el a perspektíva-váltást lehetővé tevő szerepjáték nélkül. Mivel vizsgálatunkban olyan intervenciót akartunk tesztelni, amelyben a kitöltőnek kell saját döntéseket hoznia (elősegítve ezzel a szerepjátékba való beleélést), így jelen kutatásban csak a nem roma labirintusos kontrollfeltétel és a Cigánylabirintus kísérleti feltétel eredményeit hasonlítottuk össze.

megszerzése is. 10 osztályt végeztél el eddig. A zsebeidben 200.000 forint lapul, ez az összeg az évek során felgyűlt családi pótlék, amelyet az államtól kapsz.

A vonatod lassan beér a Keleti Pályaudvarra. Izgatott vagy, az izgatottságot viszont hamar felváltja a bizonytalanság: hová menj aludni?”

Ezt követően a résztvevők két lehetőségből választhattak („egy szobakonyhás, olcsó albérletbe költözöm a Kálvin tér közelében”; „felkeresem rég nem látott nagybátyámat a Baross utcában”). A résztvevőknek a szerepjáték olvasása során ehhez hasonló döntéseket kellett hozniuk arról, hogy hogyan reagálnának az egyes helyzetekben, és a történet a korábbi választásaik szerint alakult.

A kísérleti csoportban ($n = 159$) három tétellel ellenőriztük, hogy mennyire figyelmesen olvasták el a vizsgálati személyek a történetet, illetve megvalósult-e a perspektívaváltás (*Honnan származik a történet főszereplője?, Milyen származású a főszereplő?, Mennyire érintett meg az olvasott történet főszereplőjének a története?*). A kitöltők az első kérdésre három válaszlehetőség közül választhattak (Borsod, Budapest, Pécs), és 98,7%-uk Borsodot, vagyis a helyes választ jelölte. A második kérdésre szövegesen válaszolhattak: a résztvevők 98,1%-a említette a fiú roma/cigány származását. A harmadik kérdés esetén a válaszadók 7-fokú skálán jelölhették az egyetértésüket (1 = egyáltalán nem értek egyet, 7 = teljes mértékben egyetértek, $M = 5,5$, $SD = 1,5$). A kitöltők 81,8%-a 5 vagy afeletti választ jelölt, így elmondhatjuk, hogy a perspektívaváltás a minta négyötödénél sikeresen megtörtént.

A kontrollfeltételben ($n = 167$) a résztvevők szintén egy perspektívaváltó szerep-

játékban vettek részt, viszont roma fiatal helyett egy nem roma egyetemista bőrébe kellett bújniuk:

„18 éves diák vagy, aki felvételt nyert az ELTE pszichológia szakára. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében születtél. Édesanyád és édesapád nagyon büszkék voltak, amikor megtudták, hogy felvettek az egyetemre. Az egyetem kezdése elég sok kiadással jár, mivel fel kell költözned vidékről Budapestre. Úgy tervezed, hogy az egyetem mellett munkát is vállalsz, hogy el tud magad tartani a fővárosban. 200.000 forinttal a zsebedben útnak indulsz, ezt a pénzt a szüleidtől kaptad a ballagásra.

A vonatod lassan beér a Keleti Pályaudvarra. Felmerül a kérdés: hová menjél aludni?”

A kitöltők a megadott két lehetőség közül választhattak („egy szobakonyhás, olcsó albérletbe költözöm a Kálvin tér közelében”; „golyatáborban megismert barátaimmal hatan kibérelünk egy nagyobb albérletet a Baross utcában”). A résztvevőknek az egyetemista életének történéseiben kellett döntéseket hozniuk (lakhatás, munkakeresés, vizsgaidőszak témakörében). Hasonlóan a kísérleti feltétel labirintusához, itt is a korábbi döntések szerint alakult az egyetemista története.

A romaellenességet a romák helyzetével és társadalmi problémáival kapcsolatos érzelmekkel mértük, a válaszadók 7-fokú skálán jelölhették, hogy mennyire jellemzőek rájuk az alábbi érzelmek (1 = egyáltalán nem érzek így, 7 = teljes mértékben így érzek): *sajnálattal a romák iránt a helyzetük miatt, félelem a romáktól (fordított), megvetés a romák iránt (fordított), együttérzés a romákkal, csodálat a romák iránt, felháborodás a helyzetük*

kapcsán, büntudat a helyzetük miatt (Cronbach- $\alpha = 0,83$).

Ezt követően vizsgáltuk a kollektív cselekvési szándékot, vagyis azt, hogy csatlakoznának-e a résztvevők olyan kezdeményezésekhez, amely a romák érdekérvényesítését segíti elő (Cronbach- $\alpha = 0,86$, 3 tétel, Lantos és mtsai, 2020 nyomán; például „Részt vennék egy megmozduláson (pl. utcai tüntetés) a romák jogai mellett”). A kitöltők minden esetben 7-fokú skálán jelölhették az egyetértésüket a tételekkel (1 = egyáltalán

nem értek egyet, 7 = teljes mértékben egyet-értek).⁶

Eredmények

A Cigánylabirintus feltételben 159 fő vett részt, míg 167 fő a nem roma szereplős kontrollcsoportba került. A mintánkban egy roma résztvevő volt, az ő eredményeit eltávolítottuk a vizsgálatból. Az 1. táblázatban olvasható a mintára jellemző statisztika és hipotézisvizsgálat.

1. táblázat. A kondíciók leíró statisztikai adatai és a kétmintás t-próbák eredménye

	Kísérleti csoport ($n = 159$) M (SD)	Kontroll csoport ($n = 167$) M (SD)	t	df	p	Cohen-féle d
Romák iránti érzelmek	3,61 (1,18)	3,06 (1,04)	-4,53***	324	< 0,000	0,49
Kollektív cselekvés	2,88 (1,76)	2,42 (1,49)	-2,54*	309,76	0,012	0,28

Megjegyzés: *** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$.

Kétmintás t -próbát alkalmazva kimutattuk, hogy a kísérleti csoport szignifikánsan több pozitív érzelmet tanúsított a romák iránt, mint a kontrollcsoport tagjai, és a különbség jelentősnek bizonyult. Bár a kollektív cselekvési szándék mindkét csoportban rendkívül alacsony volt, a kísérleti csoport részvevői szignifikánsan több kollektív cselekvésben vettek volna részt, mint a kontrollcsoport tagjai.

Diszkusszió

Kutatásunk eredményei a hipotéziseinknek és a korábbi kutatásoknak megfelelően azt a feltételezést erősítik, hogy a Cigánylabirintus mint perspektívaváltó intervenció sikeresen javította a romák iránti negatív érzelmi viszonyulást és jelzett valamivel magasabb kollektív cselekvési szándékot. A romaellenesség az egyik legelfogadottabb és normatív szempontból leginkább kifejezhető előítélet

⁶ A mért érzelmek mind valenciájuk, mind intenzitásuk szempontjából jelentősen eltérnek egymástól, így jogosan merülhet fel a kérdés, hogy hogyan mérhetők egy skálaként. Ezek az érzelmek (beleértve a felháborodást és a büntudatot is) a romák iránti támogató attitűdöket (vagy azok hiányát) fejezik ki, és jelentős hatást gyakorolhatnak a csoportközi viszonyok alakulására. Például a sajnálat sokak számára negatív valenciájú érzelem, azonban növelheti a kollektív cselekvési hajlandóságot a hátrányos helyzetű külcsoportok iránt (lásd Lantos és mtsai, 2020). A skálaként történő használatot az érzelmekből képzett skála megfelelő reliabilitása (Cronbach- $\alpha = 0,83$) is indokolja.

Európa-szerte, amely jelentős mértékben felelős a romák negatív diszkriminációjáért és integrációjuk gátolásáért (Kende és mtsai, 2017, 2020; Pogány, 2006; Tileagă, 2006). Így a romák iránti pozitív attitűdök erősítése fontos lépés lehet az integrációs törekvések megvalósítása felé. Mivel a Cigánylabirintus intervenció növelte a romák helyzetének javítását szolgáló kollektív cselekvési szándékot is, úgy tűnik, hogy az eredmények túlmutatnak az érzelmi viszonyulás javításán. Ezt korábbi kutatások is kimutatták már, hiszen a kollektív cselekvési szándékokra más vizsgálatban is sikerült hatni (Lantos és mtsai, 2018), miközben a romákkal kapcsolatos sztereotípiák ellenállóbbak voltak a változásnak (Kende és Lantos, 2016; Lantos és mtsai, 2018). A perspektíva-váltással mint módszerrel kapcsolatos biztató eredmények után arra voltunk kíváncsiak, hogy a nők helyzetére jellemző, kevésbé látható hátrány és kevésbé látható diszkrimináció esetén is képes-e hasonló hatást kiváltani.

MÁSODIK VIZSGÁLAT

Második vizsgálatunkban a nőkkel szembeni előítéletek csökkentését vizsgáltuk a perspektíva-váltás segítségével. Fontos megjegyezni, hogy az előző kísérlettel eltérően, a résztvevők közül a nőknek nem egy másik csoport helyzetébe kellett beleélniük magukat. Ebben a kontextusban a perspektíva-váltás azt jelenti, hogy az intervenció láthatóvá teszi férfiak és nők számára egyaránt, hogy nem egyéni döntésekről vagy

preferenciákról van szó, hanem strukturális okai vannak a nők hátrányának. Korábbi kutatások alapján feltételeztük (pl. Mendoza és mtsai, 2019), hogy a perspektíva-váltás csökkenti a nőkkel szembeni előítéleteket, azaz a modern szexizmust, az ellenséges szexizmust és a jó indulatú szexizmust (H1). Továbbá feltételeztük, hogy a perspektíva-váltás hatására a résztvevők nagyobb részvételi szándékot mutatnak olyan kollektív cselekvési formák iránt, amelyek célja a nők társadalmi helyzetének javítása (Mallett és mtsai, 2008) (H2).

Módszer

Résztvevők

Az online adatgyűjtés 2018-ban zajlott. A mintát egyetemi hallgatók alkották, akik részvételükért kreditet kaptak. Az adatgyűjtés online zajlott, összesen 353 résztvevő részvételével (26,9% férfi, 73,1% nő; életkor $M = 21,51$, $SD = 4,73$). A hallgatókat az Eötvös Loránd Tudományegyetem különböző szakjairól toboroztuk.

Mérőeszközök és eljárás

A résztvevők azt az információt kapták, hogy a kísérlet a nők társadalmi és munkahelyi szerepéről szól. A résztvevők véletlenszerűen kerültek a perspektíva-váltó vagy a kontrollfeltételek egyikébe.⁷ A perspektíva-váltó intervenciót az első vizsgálatban is használt Kardos és Nyári (2004) *Cigánylabirintus* című szerepjátékként megírt könyve alapján készítettük el, amelyet a nők csoportjára adaptáltunk. A kísérleti feltételben ($n = 175$) a résztvevők online szerepjáték keretein belül

⁷ A vizsgálat egy nagyobb kutatás részét képezte, amelyben a nők iránti attitűdöket vizsgáltuk. Mivel a jelen kutatás szempontjából nem releváns skálákkal is dolgoztunk, a továbbiakban csak azokat a mérőeszközöket mutatjuk be, amelyekre a hipotézisek ellenőrzéséhez szükség volt.

tapasztalhatták meg, hogy milyen helyzetekkel szembesülhet álláskeresés közben egy fiatal nő, majd egyes szituációk során döntéseket kellett hozniuk a „saját sorsukról” E/1 személyben.

„Egy 27 éves, ápolt külsejű, átlagos testalkatú nő vagy. A családot normális életkörülmények között él, szüleid mindketten egy állami cégnél dolgoznak. Budapesten élsz. Katának hívnak. A diploma megszerzése után rögtön felvételt nyertél egy céghez, ahol évek óta kiválóan végzed nemcsak kötelező feladataidat, hanem sokszor vállalsz át a szabadidőd terhére extra munkákat. Az álmaid között szerepel egy előléptetés kiérdemlése és így a csoportvezetői pozíció betöltése.

Egy átlagos hétfői napon a főnököd behív magához, s bejelenti, hogy – ugyan még senkinek nem mondta el rajtad kívül – de rövidesen beadja a felmondását, egy hónap múlva már egy másik cégnél fog dolgozni. Igen sürgető kérdés számára az utánpótlás, ezért hívott be téged, hogy megkérdezze elvállalnád-e a munkát. Elmondja, hogy sosem talált hibát a munkádban, s neked nyugodt szívvel adná át a helyét. Te örömmel igent mondasz, megegyeztek, hogy különösebb felhajtás nélkül megtörténik a váltás, s három hét múlva a céges meetingen kineveznek csoportvezetőnek.

Három hét múlva sor kerül a meetingre, izgatott vagy és már nagyon vártad ezt a napot. Azonban nem téged neveznek ki, hanem egy veled egykorú férfit. Úgy tudod, vele sosem voltak igazán elégedettek, nem érted a helyzetet. Mit teszel?”

A résztvevők két lehetőség közül választhattak („megkérdezem a volt csoportvezetőt, hogy valami félreértés történt-e”; „megvárom, amíg véget ér a meeting, s hazafelé menet

elgondolkodom a munkahelyváltáson”). A kísérleti feltételben összesen négy, a nők életében a munkaerőpiacon mindennaposnak mondható szituációval találkoztak (nem a munkahelyi kompetenciához kapcsolódó feladat végrehajtásának a kérése, diszkriminációval való szembesülés kiválasztás során, érdekvényesítés, szexuális zaklatás).

A kísérleti csoportban három tétellel ellenőriztük, hogy megvalósult-e a perspektívaváltás, és az mennyire volt számukra hiteles (*Mennyire tudtad beleélni magad a főszereplő helyzetébe?, Mennyire érintett meg a történet?, Mennyire valószínű, hogy a valóságban megtörténtek ezek az események?*). A résztvevők minden esetben 7-fokú skálán jelölhették az egyetértésüket a tétélekkel (1 = egyáltalán nem értek egyet, 7 = teljes mértékben egyetérttek). A manipulációellenőrző kérdések segítségével mértük fel, hogy sikerült-e a résztvevők perspektívaváltása, és ezt a kísérleti csoporton belül az átlaghoz viszonyított pontszám alapján állapítottuk meg. Akik átlag ($M = 4,71$, $SD = 1,32$) feletti pontszámot érték el, azoknál sikerült a perspektívaváltás ($n = 84$, 17% férfi, 83% nő), míg akik átlag alatti pontszámot érték el, náluk nem működött a beavatkozás ($n = 91$, 34% férfi, 66% nő). Eszerint a résztvevők nagyjából felének sikerült behelyezkednie a fiatal nő helyzetébe, míg a résztvevők másik felénél náluk nem bizonyult hatékonyak a női labirintus intervenció.

A kontrollkondícióban ($n = 178$) a résztvevők egy gender szempontból semleges feladatot hajtottak végre, budapesti nevezetességeket csokorba foglaló utat kellett összeválogatniuk:

„A következőkben arra kérünk, hogy segíts megismerkedni egy turisztikai cég számára a városnézéshez használt anyagokat.

A cég városnéző buszokkal dolgozik, amelyek egy ingyenes, a buszon elérhető applikáció segítségével információkat adnak arról a látványosságról, ami mellett épp elhaladnak. Az applikáció 8 nyelven fog elkészülni, most a magyar nyelvű szöveg kidolgozásában kérünk tőled segítséget. Az applikáció mindig a megfelelő időben fogja az információt adni a turistáknak, az általuk kiválasztott nyelven, mivel GPS koordináták alapján érzékeli, hogy merre jár a busz. Így nem kell több nyelven beszélő idegenvezetőt alkalmazni a buszra, és a sofőrnek sem kell a vezetésen kívül mással foglalkoznia. Először válaszd ki, hogy melyik nevezetességekkel akarsz foglalkozni a kérdőív során.”

A résztvevők két lehetőségből választhattak: („A vonal: Andrássy út, Opera, Liszt Ferenc tér, Hősök tere, Keleti Pályaudvar, Astoria, Váci utca, Várkert Bazár, Sikló”; „B vonal: Városháza Park, Zsinagóga, Vigadó tér, Bálna, Zwack Múzeum, Szent Gellért tér, Batthyány tér, Margit híd, Nyugati Pályaudvar, Király utca”). A kontrollfeltételben tehát a kísérleti kondícióhoz hasonló jellegű szerepjátékon kellett végigmenniük a személyeknek, a történetek csupán tartalmukban tértek el egymástól.

A nőkkel szembeni előítéletesség mérése a Modern Szexizmus Skála rövidített, 5 tételes változatát használtuk fel (Cronbach- α = 0,80; Swim és mtsai, 1995, fordította Szabó, 2008; például „A nőkkel szembeni megkülönböztetés már nem probléma Magyarországon”). A résztvevők kitöltötték továbbá az Ambivalens Szexizmus Kérdőív rövidített változatát, mely 5 tétellel méri az ellenséges szexizmust (Cronbach- α = 0,83; például „A feministák azt akarják elérni, hogy a nőknek a férfiakénál is több hatalmuk legyen”), és 5 tétellel a jó indulatú szexiz-

must (Cronbach- α = 0,84, Glick és Fiske, 1996, fordította Szabó, 2008; például „A nők megérdemlik, hogy a férfiak nagy becsben tartsák és védelmezzék őket”). Ezt követően a résztvevők a kollektív cselekvési szándékot mérő 4 tételes skálát töltötték ki (Cronbach- α = 0,89; Lantos, 2020 nyomán; például „Részti vennék a nők munkahelyi helyzetének megváltoztatását célzó tevékenységben, megmozduláson [pl. utcai tüntetés].”). A kitöltők minden esetben 7-fokú skálán jelölhették az egyetértésüket a tételekkel (1 = egyáltalán nem értek egyet, 7 = teljes mértékben egyetértek).

Eredmények

A perspektíva-váltó feltételbe 175 résztvevő került (26% férfi, 74% nő), míg 178 (28% férfi, 72% nő) fő a kontrollcsoportba. Kétmintás *t*-próbát alkalmaztunk annak vizsgálatára, hogy a manipuláció hatására eltér-e a modern, az ellenséges és jó indulatú szexizmus szintje a kísérleti és a kontrollcsoportban. Az átlagok alapján a manipuláció nem váltotta ki a feltételezett hatást. Nem találtunk különbséget a modern szexizmusban, ellenséges szexizmusban, jó indulatú szexizmusban, és a kollektív cselekvési szándékban sem a kísérleti és a kontrollcsoport között. A 2. táblázat tartalmazza a leíró statisztikák és a kétmintás *t*-próba eredményét.

Annak érdekében, hogy jobban megértsük a csoportok közötti különbség teljes hiányát, post-hoc elemzés keretében kettéosztottuk a kísérleti csoportot a manipuláció ellenőrzésére szolgáló perspektíva-váltás változó alapján úgy, hogy aki átlag ($M = 4,71$, $SD = 1,32$) feletti pontszámot ért el, az a *siker*es perspektíva-váltó ($n = 84$, 17% férfi, 83% nő), míg aki átlag alatti pontszámot, az a *nem* sikeres perspektíva-váltó ($n = 91$, 34% férfi,

66% nő) csoportba került. Ezután feltárással egyszempontos varianciaanalízist alkalmazva összehasonlítottuk a sikeres perspektívaváltó, nem sikeres perspektívaváltó és a kontrollcsoportot a kimeneti változók mentén. Eredményeink alapján a sikeres perspektívaváltó csoport tagjainak alacsonyabb volt a modern szexizmusa a nem sikeres perspektívaváltó és a kontroll-

csoporthoz képest. A jó indulatú és az ellenséges szexizmusban nem találtunk különbséget, ugyanakkor a kollektív cselekvési hajlandóság esetében a sikeres perspektívaváltó csoport számolt be a legnagyobb kollektív cselekvési hajlandóságról, majd a kontrollcsoport, míg a legalacsonyabbról a nem sikeres perspektívaváltó csoport (lásd a 3. táblázatot).⁸

2. táblázat. A kondíciók leíró statisztikai adatai és a kétmintás t-próbák eredménye

	Kísérleti csoport (<i>n</i> = 175) M (SD)	Kontroll csoport (<i>n</i> = 178) M (SD)	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
Modern szexizmus	3,24 (1,13)	3,34 (1,11)	-0,86	351	0,391
Ellenséges szexizmus	3,62 (1,35)	3,61 (1,19)	0,04	351	0,965
Jó indulatú szexizmus	3,99 (1,36)	3,82 (1,41)	1,13	351	0,260
Kollektív cselekvés	4,72 (1,54)	4,63 (1,52)	0,56	351	0,576

3. táblázat. Leíró statisztikák és hipotézisvizsgálat

	M (SD)			<i>F</i>	<i>df</i>	<i>p</i>	Post-hoc
	Kísérleti feltétel – sikeres perspektívaváltó (<i>n</i> = 84)	Kísérleti feltétel – nem sikeres perspektívaváltó (<i>n</i> = 91)	Kontroll				
Modern szexizmus	2,89 (1,06)	3,56 (1,11)	3,34 (1,11)	8,54***	2,350	< 0,001	2 < 1 = 3
Ellenséges szexizmus	3,40 (1,47)	3,82 (1,20)	3,61 (1,19)	2,51	2,350	0,082	–
Jó indulatú szexizmus	3,82 (1,30)	4,14 (1,39)	3,82 (1,41)	1,86	2,350	0,157	–
Kollektív cselekvés	5,32 (1,42)	4,16 (1,44)	4,63 (1,52)	13,72***	2,350	< 0,001	3 < 1 < 2

Megjegyzés: 1 – kontrollcsoport, 2 – sikeres perspektívaváltó, 3 – nem sikeres perspektívaváltó

⁸ Eredményeinket nemekre lebontva is szeretnénk bemutatni, összehasonlítva a sikeresen perspektívát váltó nőket és férfiakat, azonban utóbbiak alacsony elemszáma (*n* = 14) miatt nem tudtuk elvégezni az elemzést.

Diszkusszió

Második vizsgálatunkban egy perspektíva-váltó intervenciót teszteltünk a nőkkel szembeni előítéletek csökkentésében. Hipotézisünkkel ellentétben, miszerint a perspektíva-váltás csökkenteni fogja a szexizmus mértékét, nem találtunk különbséget a kísérleti és a kontrollcsoport között. Ez alapján kijelenthető, hogy az etnikai csoportokkal szembeni előítéletek csökkentésére alkalmas módszer nem ültethető át egy az egyben a szexizmus területére. Azonban érdekes adalék, hogy az eredménytelen beavatkozás ellenére, amikor kettébontottuk a kísérleti csoportot sikeres és sikertelen perspektíva-váltókra, azt találtuk, hogy a sikertelen perspektíva-váltók jobban elfogadták a nőkkel szembeni modern szexizmust, mint a sikeres perspektíva-váltók. Továbbá, a sikeresen nézőpontot váltó résztvevők magasabb kollektív cselekvési hajlandóságot is mutattak a nők helyzetének javítása érdekében. Természetesen az eredmények arra nem engednek következtetni, hogy eleve azoknál volt-e a sikeresebb a perspektíva-váltás, akikre kisebb mértékű szexizmus jellemző; vagy valóban a sikeresebb perspektíva-váltás eredményezte az alacsonyabb szexizmust, mivel a perspektíva-váltás sikerességének a mértékét a kontrollcsoport esetén nem tudtuk vizsgálni.

Az eredményeknek több implikációja van. Egyrészt, a perspektíva-váltás nem minden résztvevő esetén jött létre, a kísérleti feltételbe kerülő személyek felénél nem bizonyult hatásosnak. Ugyanakkor a sikere-

sen perspektívát váltó minta számára a nők helyzetének ezen megvilágítása azt eredményezte, hogy nagyobb kollektív cselekvési szándékot fejeztek ki, mint a kontroll- vagy a sikertelen perspektíva-váltó csoport. Másrészt az, hogy a sikertelen perspektíva-váltók a sikeres perspektíva-váltóknál jobban egyetértettek a modern szexizmussal arra utal, hogy feltehetőleg nem a sikeres perspektíva-váltó személyek előítéletelessége csökkent, hanem éppen a sikertelen perspektíva-váltók előítéletelessége nőtt a manipuláció eredményeképp (feltéve, ha nem a véletlenszerűség sérült, és a kontrollcsoportba eleve kevésbé előítéletes személyek kerültek be). Sajnos előtesztelés híján erre a kérdésre biztos választ nem adhatunk. Ez az eredmény arra hívja fel a figyelmet, hogy egy perspektíva-váltó intervenció akár ellenkező hatást érhet el, ha nem történik meg ténylegesen a nézőpontváltás, és még jobban növelheti az adott csoport felé irányuló negatív érzéseket.

ÁLTALÁNOS DISZKUSSZIÓ

Kutatásunkban egy perspektíva-váltó intervenció hatékonyságát vizsgáltuk a romák és a nők csoportjával szembeni előítéletelességre és cselekvési szándéokra. A szakirodalommal összhangban (pl. Halperin és Schori-Eyal, 2020), azt találtuk, hogy bár az intervenció hatékony lehet, az intervencióban részt vevő személyek közötti egyéni különbségeket nem lehet teljesen figyelmen kívül hagyni arra számítva, hogy egy adott intervenció mindenkire, előzetes attitűdök és beállítottságtól

függetlenül egyformán hat. Míg az első vizsgálatban a Cigánylabirintus intervenció növelte a romák iránti pozitív érzelmeket és a kollektív cselekvési hajlandóságot, addig a második vizsgálatban a perspektívaváltó manipuláció nem mindenkinél hatott a nőkkel szembeni előítéletekre. Ugyanakkor a második vizsgálat arra enged következtetni, hogyha sikeresen létrejön a perspektívaváltás, akkor a résztvevők az intervenció hatására hajlamosabbak lesznek kollektív cselekvésben elköteleződni. Azonban ha nem jön létre perspektívaváltás, az visszacsapást eredményezhet, és növelheti a nők helyzetével kapcsolatos igazoló nézetek (modern szexizmus) elfogadását.

Limitációk

Kutatásunk korlátai közé tartozik a kényelmi mintavétel és az egyetemista résztvevők alkalmazása, mivel az egyetemi hallgatók általában alacsonyabb előítéletességet mutatnak mind a nőkkel, mind a romákkal szemben (Carvacho és mtsai, 2013; Nyúl, 2020; Sidanius és mtsai, 1994). Ez egyrészt azt jelenti, hogy az eredményeink nem általánosíthatóak a magyar lakosságra; másrészt, hogy lehetséges, hogy csak azok esetében értelmezhetőek, akik alacsonyabb előítéletességgel rendelkeznek. A kutatás további limitációja, hogy a két vizsgálat kimeneti változói nem feleltethetőek meg egy az egyben egymásnak. Míg az első vizsgálatban a romák iránti attitűdöket az irántuk érzett érzelmekkel mértük, a nőkkel szembeni előítéletességet a modern és az ambivalens szexizmus mérőeszközeinek a segítségével vizsgáltuk. Eredményeink részben állnak csak összhangban az eddigi szakirodalommal (pl. Todd és Galinsky, 2014), miszerint a perspektívaváltó intervenciók hatékony előítéletcsökkentő módszernek

bizonyulnak etnikai előítéletek esetén. Illetve összhangban állnak azzal a figyelmeztetéssel is, hogy a perspektívaváltó intervenciókat jóval perszonalizáltabb módon kell alkalmazni, ugyanis nem minden intervenció hatékony minden ember esetében (Halperin és Schori-Eyal, 2020).

KONKLÚZIÓ

Kutatásunk innovatív eredményének tekinthető, hogy a perspektívaváltás hatékonyan bizonyult a kollektív cselekvési hajlandóság és a romák iránti pozitív érzelmek növelésében. Azonban fontos eredmény, hogy ezt nem sikerült megismételni a szexizmus terén. A két előítélet és a kétféle csoportközi viszony sok szempontból különbözik egymástól. Így annak feltárása, hogy mely különbség okozta az eredményekben tapasztalt különbségeket, további vizsgálatok feladata lesz. Kutatási eredményeinkből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a más országokban és más csoportközi kontextusokban alkalmazott intervenciók nem feltétlenül alkalmazhatók sikeresen eltérő körülmények között. Az intervenciók tervezésekor kellő figyelmet kell szentelni a csoportok közötti kontaktus gyakoriságára és jellegére, illetve a perspektívaváltást esetlegesen akadályozó egyéni különbségekre és normatív hatásokra. Továbbá, a két vizsgálat eltérő eredményei arra is ráirányítják a figyelmet, hogy elengedhetetlen hatásvizsgálatot végezni társadalmi intervenciók esetében. Hiszen sem a jó szándék, sem a korábbi, más helyzetekben szerzett tapasztalatok nem garantálják a hatékonyságot. Sőt, bizonyos esetekben akár a várttal ellenkező hatást érhetjük el, és növeljük az amúgy is jelentős diszkriminációval szembeálló csoport felé irányuló előítéleteket.

SUMMARY

“DO NOT JUDGE SOMEONE BEFORE YOU’VE WALKED A MILE IN HIS SHOES!”

MEASURING EFFECTIVENESS OF PERSPECTIVE-TAKING INTERVENTIONS TO DECREASE
ANTI-ROMA ATTITUDES AND SEXISM

Background and aims: Prejudice has been identified as a key cause for intergroup conflicts, and accordingly, its reduction has been a core concern for social scientists. One effective method of prejudice reduction is the perspective-taking intervention, during which participants are required to take another person’s point of view. Because there has been few studies about the impact of such interventions in Hungary, we tested the effectivity of perspective-taking in reducing anti-Gypsyism and sexism.

Method: We conducted two online experiments relying on student samples (Study 1, $N = 326$, Study 2: $N = 353$). Participants were randomly assigned to perspective-taking or control conditions. In Study 1, the treatment group took the perspective of a young Roma man in a so called Gypsy-maze exercise, and in Study 2, of a job-seeking woman, after which they reported their level of prejudice and collective action intentions.

Results: In Study 1, the treatment group indicated more positive attitudes toward the Roma and higher intentions to engage in collective action than the control group. However, in Study 2, we did not identify any difference between the two groups in the area of sexism. Post-hoc analysis revealed that people who resisted taking the perspective of the woman were also characterized by higher level of modern sexism.

Discussion: While the Gypsy-maze has been successful in increasing positive affect toward the Roma and collective action intentions, we did not find a similar effect on sexism. In this case, not only was the intervention unsuccessful, we could identify those who showed reactance to the intervention which resulted in an increase in hostile sexism. These results suggest that when designing an intervention, it is not sufficient to focus on the problem, but the specific characteristics of participants also need to be accounted for.

Keywords: perspective-taking, anti-Gypsyism, sexism, prejudice, interventions

IRODALOM

- BAR-TAL, D. (1989): Delegitimization: the extreme case of stereotyping and prejudice. In Bar-Tal, D., Graumann, C., Kruglanski, A. W., Stroebe, W. (eds): *Stereotyping and prejudice: Changing conceptions*. Springer, New York, NY.
- BATSON, C. D., POLYCARPOU, M. P., HARMON-JONES, E., IMHOFF, H. J., MITCHENER, E. C., BEDNAR, L. L., KLEIN, T. R., HIGHBERGER, L. (1997): Empathy and attitudes. Can feeling for a member of a stigmatized group improve feelings toward the group? *Journal of Personality and Social Psychology*, 72(1). 105–118.

- BATSON, C. D., CHANG, J., ORR, R., ROWLAND, J. (2002): Empathy, attitudes, and action. Can feeling for a member of a stigmatized group motivate one to help the group? *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(12). 1656–1666.
- BERNDSSEN, M., THOMAS, E. F., PEDERSEN, A. (2018): Resisting perspective-taking. Glorification of the national group elicits non-compliance with perspective-taking instructions. *Journal of Experimental Social Psychology*, 79. 126–137.
- BROCKMAN, D., KALLA, J. (2016): Durably reducing transphobia. A field experiment on door-to-door canvassing. *Science*, 352(6282). 220–224.
- BRUNEAU, E. G., SAXE, R. (2012): The power of being heard. The benefits of ‘perspective-giving’ in the context of intergroup conflict. *Journal of Experimental Social Psychology*, 48(4). 855–866.
- CARVACHO, H., ZICK, A., HAYE, A., GONZÁLEZ, R., MANZI, J., KOCIK, C., BERTL, M. (2013): On the relation between social class and prejudice. The roles of education, income, and ideological attitudes. *European Journal of Social Psychology*, 43(4). 272–285.
- CLORE, G. L., JEFFERY, K. M. (1972): Emotional role playing, attitude change, and attraction toward a disabled person. *Journal of Personality and Social Psychology*, 23(1). 105–111.
- DIEHL, C., GLASER, T., BOHNER, G. (2014): Face the consequences. Learning about victim’s suffering reduces sexual harassment myth acceptance and men’s likelihood to sexually harass. *Aggressive Behavior*, 40(6). 489–503.
- DOVIDIO, J. F., TEN VERGERT, M., STEWART, T. L., GAERTNER, S. L., JOHNSON, J. D., ESSES, V. M., RIEK, B. M., PEARSON, A. R. (2004): Perspective and prejudice. Antecedents and mediating mechanisms. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(12). 1537–1549.
- EPLEY, N., CARUSO, E. M., BAZERMAN, M. H. (2006): When perspective taking increases taking. Reactive egoism in social interaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 91(5). 872–889.
- FINLAY, K. A., STEPHAN, W. G. (2000): Reducing prejudice. The effects of empathy on intergroup attitudes. *Journal of Applied Social Psychology*, 30(8). 1720–1737.
- GALINSKY, A. D., MOSKOWITZ, G. B. (2000): Perspective-taking. Decreasing stereotype expression, stereotype accessibility, and ingroup favoritism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(4). 708–724.
- GALINSKY, A. D., KU, G. (2004): The effects of perspective-taking on prejudice. The moderating role of self-evaluation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(5). 594–604.
- GALINSKY, A. D., MAGEE, J. C., INESI, M. E., GRUENFELD, D. H. (2006): Power and perspectives not taken. *Psychological Science*, 17(12). 1068–1074.
- GLICK, P., FISKE, S. T. (1996): The ambivalent sexism inventory. Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(3). 491–512.
- GREENWALD, A. G., MCGHEE, D. E., SCHWARTZ, J. L. (1998): Measuring individual differences in implicit cognition: the implicit association test. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6). 1464–1480.
- HALPERIN, E., SCHORI-EYAL, N. (2020): Towards a new framework of personalized psychological interventions to improve intergroup relations and promote peace. *Social and Personality Psychology Compass*, 14(7). 255–270.

- HASSON, Y., SCHORI-EYAL, N., LANDAU, D., HASLER, B. S., LEVY, J., FRIEDMAN, D., HALPERIN, E. (2019): The enemy's gaze. Immersive virtual environments enhance peace promoting attitudes and emotions in violent intergroup conflicts. *PLoS One*, 14(9). e0222342.
- HODSON, G., DHONT, K. (2015): The person-based nature of prejudice. Individual difference predictors of intergroup negativity. *European Review of Social Psychology*, 26(1). 1–42.
- KALLA, J. L., BROOCKMAN, D. E. (2020): Reducing exclusionary attitudes through interpersonal conversation. Evidence from three field experiments. *American Political Science Review*, 114(2). 410–425.
- KARDOS, P., NYÁRI, G. (2004): *Cigánylabirintus*. Jonathan Miller Kft., Budapest.
- KENDE, A., LANTOS, N. A. (2016): A kontaktus-alapú előítélet-csökkentés lehetőségei és korlátai. Egy intervenció tapasztalatai. Különszám Neményi Mária köszöntésére. *Társadalomtudományi Szemle*, 60(2). 38–60.
- KENDE, A., HADARICS, M., LÁŠTICOVÁ, B. (2017): Anti-Roma attitudes as expressions of dominant social norms in Eastern Europe. *International Journal of Intercultural Relations*, 60. 12–27.
- KENDE, A., HADARICS, M., BIGAZZI, S., BOZA, M., KUNST, J. R., LANTOS, N. A., ... URBIOLA, A. (2020): The last acceptable prejudice in Europe? Anti-Gypsyism as the obstacle to Roma inclusion. *Group Processes & Intergroup Relations*, 24(3). 1–23.
- KITE, M. E., WHITLEY, B. E. Jr. (2016): *Psychology of prejudice and discrimination*. 3rd edition. Routledge, New York, NY.
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (2011): 2011. évi népszámlálás. 9. Nemzetiségi adatok. http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_09_2011.pdf (Letöltés ideje: 2021. április 30.)
- LANTOS, N. (2020): *Fighting against injustice. Motivations of ally collective action*. Doktori disszertáció. ELTE, Budapest.
- LANTOS, N. A., KENDE, A. (2020): A romaellenességet csökkentő intervenciók elmélete és gyakorlata. *Alkalmazott Pszichológia*, 20(4). 15–42.
- LANTOS, N. A., MACHER, J., KENDE, A. (2018): Előítélet-csökkentés és mobilizáció a romák érdekében. A Tolfosztás-workshop hatásvizsgálata. *Alkalmazott Pszichológia*, 18(4). 35–55.
- LANTOS, N. A., KENDE, A., BECKER, J. C., MCGARTY, C. (2020): Pity for economically disadvantaged groups motivates donation and ally collective action intentions. *European Journal of Social Psychology*, 50(7). 1478–1499.
- LEE, I. C., PRATTO, F., JOHNSON, B. T. (2011): Intergroup consensus/disagreement in support of group-based hierarchy: an examination of socio-structural and psycho-cultural factors. *Psychological Bulletin*, 137(6). 1029–1064.
- MALLETT, R. K., HUNTSINGER, J. R., SINCLAIR, S., SWIM, J. K. (2008): Seeing through their eyes. When majority group members take collective action on behalf of an outgroup. *Group Processes & Intergroup Relations*, 11(4). 451–470.
- MENDOZA, S. A., SKORINKO, J. L., MARTIN, S. A., MARTONE, L. E. (2019): The effects of perspective taking implementing intentions on employee evaluations and hostile sexism. *Personnel Assessment and Decisions*, 5(2). 55–63.

- NYÚL B. (2020): *No means no. Rape myths acceptance and the perception of rape*. Doktori disszertáció. ELTE, Budapest.
- PIERCE, J. R., KILDUFF, G. J., GALINSKY, A. D., SIVANATHAN, N. (2013): From glue to gasoline. How competition turns perspective takers unethical. *Psychological Science*, 24(10). 1986–1994.
- POGÁNY, I. (2006): Minority Rights and the Roma of Central and Eastern Europe. *Human Rights Law Review*, 6(1). 1–25.
- PRYOR, J. B. (1987): Sexual harassment proclivities in men. *Sex Roles*, 17(5–6). 269–290.
- SHIH, M., WANG, E., BUCHER, A. T., STOTZER, R. (2009): Perspective-taking. Reducing prejudice towards general outgroups and specific individuals. *Group Processes & Intergroup Relations*, 12(5). 565–577.
- SIDANIUS, J., PRATTO, F., BOBO, L. (1994): Social dominance orientation and the political psychology of gender. A case of invariance? *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(6). 998–1011.
- SIMONOVITS, G., KEZDI, G., KARDOS, P. (2018): Seeing the world through the other’s eye. An online intervention reducing ethnic prejudice. *American Political Science Review*, 112(1). 186–193.
- SKORINKO, J. L., SINCLAIR, S. A. (2013): Perspective-taking can increase stereotyping. The role of apparent stereotype confirmation. *Journal of Experimental Social Psychology*, 49(1). 10–18.
- STONE, J., WHITEHEAD, J., SCHMADER, T., FOCCELLA, E. (2011): Thanks for asking. Self-affirming questions reduce backlash when stigmatized targets confront prejudice. *Journal of Experimental Social Psychology*, 47(3). 589–598.
- SWIM, J. K., AIKIN, K. J., HALL, W. S., HUNTER, B. A. (1995): Sexism and racism. Old-fashioned and modern prejudices. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(2). 199–214.
- SZABÓ M. (2008): *A társadalmi nemekkel kapcsolatos dinamikus nézetrendszerek szociálpszichológiai vizsgálata. Ideológiák és sztereotípiák, nemi tipizáltság és társas identitás*. Doktori disszertáció. ELTE, Budapest. http://pszichologia.phd.elte.hu/vedesek/2009/SZABO_M_PHD_2008.pdf (Letöltés ideje: 2021. január 22.)
- SZEKERES, H. (2020): Kedvelni vagy tisztelni? Az előítéletek csökkentése a melegszívűség és a kompetencia dimenzióiban. *Alkalmazott Pszichológia*, 20(4). 123–157.
- WORLD ECONOMIC FORUM (2020): *The Global Gender Gap Report*. <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2020/> (Letöltés ideje: 2021. január 22.)
- TILEAGĂ, C. (2006): Representing the ‘Other’. A discursive analysis of prejudice and moral exclusion in talk about Romanies. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 16(1). 19–41.
- TODD, A. R., BURGMEYER, P. (2013): Perspective taking and automatic intergroup evaluation change. Testing an associative self-anchoring account. *Journal of Personality and Social Psychology*, 104(5). 786–802.
- TODD, A. R., GALINSKY, A. D. (2014): Perspective-taking as a strategy for improving intergroup relations: Evidence, mechanisms, and qualifications. *Social and Personality Psychology Compass*, 8(7). 374–387.